

Lea Fatur:

Matjažek.

9. Vsega je kriv suženj kristjan.

Po stezi ob travnikih in njivah za begovim vrtom hodi Mahmud, mračen in zamišljen. Vse je razprto v hiši: obe očetovi ženi se prepirata zaradi Leke, vsaka bi jo rada pridobila svojemu sinu. Njega pa ne vprašajo. Oče beg je na strani druge žene, toda boji se očeta prve, in zdi se — da še nekoga. In kar je čudno: Suženj Ali je za to, da se oženi Mahmud in da ostane doma. Mustafa in Hafis kažeta zaradi tega odkrito sovraštvo do Mahmuda. Sužnji in sužnje so tudi razdeljeni v dva tabora, in celo konji in psi in papige v haremu so odločno na tej ali na drugi strani. In kolikor premišljuje Mahmud — vedno pride do istega zaključka: vsega je kriv suženj kristjan, suženj, ki mu ga je bila podarila teta, ko je slavil svoj dvanajsti rojstni dan, in ki so ga skrivali takrat in ga skrivajo še danes pred Mahmudom. In če ni suženj kriv hrupnega nemira v hiši, je pa gotovo samo on kriv vsaj Mahmudove notranje razdraženosti. Odkar je slišal v poletnem dehtenju narave tisto malikovalsko molitev, mu brni naprej v ušesih, mu kliče vedno več obrazov v spomin, da je že ves bolan od tega. Kaj Leka! Kaj to, če se vrne ali ne v Carigrad! Suženj ga vznemirja... Iskal ga je v konjušnici, iskal v hramih, pri nobenem delu ga pa ni našel. In vprašati noče. Takoj bi vpila Mustafa in Hafis: »Ti potuljeni kristjan!« Takoj bi se zbala vsa hiša, da jim naredi sramoto, saj so izvedeli, da je rad povpraševal svoje tovariše v vojaški šoli, dečke iz krščanskih dežel, po njih veri in običajih.

»Jeni ani ho! Kavaleri ho!« Vstajajo nekje iz globine spomina, se razraščajo v dečke, ki se rogaju otroku... Mahmud se ustavi in posluša v svojo notranjost... »Črna kraljica pošilja po nas,« mu priplava na brnečem trušču... To je slišal nemara da v Bosni? In dečki so bili tam... Toda drugače so bili oblečeni in drugače so zavijali...

Mahmud zagrabi sabljo, da razpodi prikazni, a lepa, svetla sablja ga spomni neke majhne, lesene, zlomljene...

Udar kakor od železa ob kamen! Nekdo koplje, koplje jarek ob travniku, koplje, da šviga kramp kakor blisk in se globi zemlja pod njim. Suženj, njegov suženj! Pot mu teče z gostih las, mu napaja debelo suženjsko robačo, vse mišice so mu napete... Mahmudu je, kakor bi moral odrešiti moža težkega dela — pa se spomni, da bo rekel: »Tak bi bil moj sin,« in neprijetno bi mu bilo. Nagovori sužnja z glasom gospodarja: »Kako, da nisi v konjušnici? Si naredil nemara škodo pri konjih?«

Kakor da ga je ošvignil bič, se vzravna kopač. Prah in pot, ki sta mu pokrila obraz, ne moreta zakriti začudenja, veselja, ganjenosti. Gleda Mahmuda in ne odgovori. Ta pa nadaljuje: »Odkod si? Kako dolgo si že v sužnosti?«

Mož se upre ob kramp in zbere z vidno težavo odgovor: »S Koroškega sem. S Podkrnosa — pravijo mi doma Podkrnec. Suženj? Že sedemkrat se je vrstila zima za letom, kar sem v sužnosti, in ne vem, ali živi moja žena, moj drugi sin Jurij in bratje in stara mati... In ne vem, kaj je z mojim prvim sinom Matjažkom, ki so mi ga vzeli Turki — ravno v tvojih letih bi bil.«

»Že vem,« odbije Mahmud nestrpno. »Pa zakaj se ne odkupiš? Pošljem sela na Koroško.«

Bridko zategne Podkrnec krepko zarezana usta: »Odkupujejo se samo plemiči in bogataši. Siromakov ne zmore več bratovščina za odkupovanje. Preveč nas je, in preveč ste opustošili nekdanj tako bogato Koroško.«

»Torej nisi plemiškega rodu?« reče nekam razočaran Mahmud, »ti si tudi doma suženj?«

Mož ob krampu dvigne ponosno glavo: »Koroška ne pozna sužnosti! Plačujemo gosposki, kar ji gre, zemlja pa je naša, po našem starem pravu. In če pritiska na nas prihajajč, se dvignemo za svoje pravice, ki nam jih mora zajamčiti vsak knez, ki dobi od cesarja Koroško, da gleda na red. Iz naših kmetskih rok dobi deželo. To je spomin iz časov, ko si je izbirala svobodna Koroška svobodno svojega vladarja; to je up, ki ga imamo, da bo zmagala še naša pravica in bomo sami gospodje na svoji zemlji.«

»Ponosen si!« zatrdi Mahmud. »Slišal sem v Carigradu o vaših puntih. Mi sočuvstvujemo z junaki.«

»Upiramo se pretiranim zahtevam gospode in zahtevamo, da nas brani vaših napadov. Vi se pa veselite, da slabi dežela v domačem prepiru. Ena koča, ena sušilnica in en skedenj so ostali od Rožaka do Mohljč — tako so pospravili oseminsedemdesetega leta vaši ljudje. In posmehovali so se ubogim oropanim: »Vi nimate pravega boga, vi si delate boga iz lesa in kamena. In zakaj vas ne branijo vaši knezi?«

»To je res,« vpade Mahmud, »vi ste malikovalci, ki so gnus pred Alahom. Vi molite tri bogove, zato vas je dal Alah nam v roko; zato bo padel Dunaj, kakor je padel Carigrad.«

»Ne daj Bog!« povzdigne suženj roko in oči v nebo. »Mi častimo presveto Trojico, ki je en Bog. Vi tega ne razumete, kaj bi ti pravil. Kipi iz lesa in kamena so pa samo spomin, podoba, ne pa Bog ali svetnik. Velik je naš Bog, neskončen in pravičen. Za našo mlačnost v veri nas pokori s turško nadlogo, pa ko bo do*olj naše pokore, bo uničil prevzetnost vaših janičarjev in sultanov...«

»Zapadel si smrti!« se raztogoti Mahmud in zgrabi po sablji. Ustavi ga pa pogled iz velikih žalostnih oči. Osramočen se vrne v hišo, ugibaje, kaj naj stori s predrznim sužnjem — in razveseli se misli: »Prodaj ga! Moj suženj je.«

Pred vrati v seraj dobi Alija. Veli mu: »Tako j boš obvestil nabirača sužnjev Simaha, da mu prodam svojega sužnja Podkrunca.«

Ali poskoči, kakor da ga je v peto pičil gad. »Ti boš koga prodajal?« reče začudeno-zaničljivo.

Begič vzraste: »Ne bom vprašal tebe za dovoljenje! Konec bom naredil vajinim spletkam!«

»Ti?!« Porogljivo ga premeri Ali in gre v seraj k begu. (Glej sliko!)

»Tožit me gre,« pomisli Mahmud, »grem pa sam k Sinahu.« Ne da mu, da bi se prepiral z očetom in Alijem, toda obide ga nakrat

strah, da izve, kaj je s tem kmetom in Alijem. Ko se vrne od trgovca s sužnji, dobi pred serajem Alija in Podkrneca, oba v živahnem pogovoru. Mahmud postane. Nekaj ga zaskeli. Njegov suženj žari radosti in je ves izpremenjen. Ali se pa reži hudobno-zadovoljno. Zbere se Mahmud in stopi med pogovarjajoča se. Reče Podkrnecu: »Poslovi se od svojih prijateljev! Jutri pride Simah po tebe.« Nato pogleda zmagovito Alija: »Začel sem... In če mi boš nagajal, prodam še tebe!«

Nem stoji Podkrnec. Ali pa zraste divje: »Ti mene?! Ti sploh koga? Ti, ki sem te pobral na cesti... Glej, da jaz ne prodam tebe — saj si sin sužnja — da, prav tega sužnja sin si, ki ga prodajaš...«

Iz dveh grl se izviije velik krik. Radosten iz Podkrnečevega, obupen iz Mahmudovega. Oba zijata v moža pred seboj. Bliskovito preleti Mahmudu možgane spoznanje: Zato vse to, kar ni razumel! Zastoka kakor človek, ki ga vlečejo roparji. »Pa kaj nisem jaz begov sin?!«

»Nisi!« sikne Ali. »Begu je umrl sinek v Bosni, in ni vedel, kako naj se vrne brez otroka k ženi. V Sarajevo so ravno tedaj prignali Turki-plenilci četo zaslužjenih otrok. Imel sem dobro misel — in res sem našel dečka, ki je bil na las podoben umrlemu. Ko je pa poslala tvoja teta tega sužnja tebi v dar, sva z begom takoj uganila, da je to tvoj oče. Saj si nam pravil, da si Matjažek Podkrnečev. Molčala sva in skrivala sužnja pred teboj. In ne bi bil izvedel ne ti ne on, kaj imata skupnega, ko bi ti ne bil začel tako prevzetovati. No — no! Ni treba, da me gledaš tako divje — in tudi sabljo pusti v miru! Saj se pomenimo zlepa, in vse ostane pri starem. Zame je dobro, da veš, kaj si — zate je pa dobro, da molčiš o tem in ostaneš, kar si zdaj. S s v o j i m očetom se pa pomeni sam.«

Hudobno se zareži Ali in vrne v seraj. Mahmud hoče zasukati za njim — z enim mahljajem bi mu oddrobil hinavsko glavo! — in ne bilo bi ga več, ki bi pričal, da on ni Mahmud, sin bega iz Valjeva, vnuk velikega vezirja. Pa ga ustavi žalosten glas, ki mu je bil znan iz prvih otroških let. Podkrnec vzdihne:

»O rane Jezusove! Ko bi jaz bil kak bogat plemič, ne bi se me sramoval, sin moj! Vem, da ti je težko, Matjažek... Pa pomisli, da je naključil Bog tako, da se reši tvoja duša. Molitev tvoje stare in mlade matere je izprosila to — molitev botra Matjaža. Kaj se ne spominjaš več botra Matjaža? Punta? Rekel si: 'Tudi jaz jih bom, Turke grde!' Se ne spominjaš več miške in kače, ki sta hodili k tebi na malico? Stare matere in svatbe? Hlačic, ki ti jih je sešil stric Andraž? Sablje? Tvojo mater je ranil Turek, ko te je iztrgal iz njenega naročja. Komaj komaj smo jo pozdravili z božjo pomočjo... Se li ne spominjaš Celovca, Matjažek? Veš, kako sem te spoznal na prvi pogled? Pa si mi rekel, da si begov sin.« (Konec prihodnjič.)